

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3587>

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ KADIKÖY ŞUBESİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ (1912-1922)* FOUNDATION AND ACTIVITIES OF KADIKOY BRANCH OF RED CRESCENT ASSOCIATION (1912-1922)

Yücel NAMAL**
Kerem KESBİÇ***

Öz

Savaşlarda yaralanan ve hastalanan askerlerin durumları, sivil halka yapılacak yardımlar ve kurulacak sağlık teşkilatları ile ilgili 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi'nde önemli kararlar alınarak Kızılhaç (Salib-i Ahmer)'in temelleri atılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki fikir adamlarının da desteği ile Kızılhaç'ın amaçlarına benzer bir yardım cemiyeti kurulması fikri için girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin sonucunda 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti resmen kurulmuştur. 1897 Yunan Savaşı'ndan sonra dağılan Cemiyet II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 20 Nisan 1911 tarihinde tekrar kurularak şube sayısını arttırmıştır. 1912 tarihinde eski Maliye Nazırı Mustafa Nail Bey başkanlığında kurulan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele Döneminde, Balkan Savaşları sırasında kurulan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi ile birlikte Kadıköy ve çevresindeki halkın desteğini alarak, sağlık kuruluşlarının oluşumunda, esirler ve göçmenlere yardım, Milli Mücadele'ye mali destek gibi konularda faaliyetlerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, İstanbul, Kadıköy.

Abstract

By taking some important decisions about the situation of the sick and wounded soldiers in war, helping the civilians and health institutions to be found in agreement with the Geneva Convention signed on August 22, 1864, the basic principles of the Red Crescent was declared. With the help of intellectual Ottomans, some attempts were made to set up an institution which had similar aims of the Red Cross. In the result of these attempts, the Red Crescent was officially founded. On April 14, 1877 Ottoman Red Crescent Association was established as an aid organization in accordance with the principles of the Geneva Convention signed with the participation of 16 states on August 22, 1864. Though Ottoman Red Crescent dispersed after the war between the Turk and the Greek, on April 20, 1911 it was re-established after the announcement of the Constitutionalism II, and increased the number of its departments. Kadıköy Red Crescent association, founded in 1912 by Mustafa Nail, the Ex-minister of Treasury and Kadıköy Red Crescent Ladies Association were engaged in activities such as setting up health institutions, helping immigrants and captives financing national struggle with the help of people living in Kadıköy and its surroundings during Balkan Wars, World War I.

Keywords: Ottoman, Red Crescent Association, İstanbul, Kadıköy.

* Bu çalışma Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Lisansüstü eğitim-öğretim ve sınav yönetmeliği doğrultusunda Kerem Kesbiç'in Doç. Dr. Yücel Namal danışmanlığında hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

**Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yucelnamal@hotmail.com.

*** MEB Tarih Öğretmeni, keremkesbic@hotmail.com.

Giriş

Savaşlarda ölen askerlerin defnedilmesi, yaralananların tedavisinde görev alanların tarafsızlığının ve güvenliklerinin uluslararası güvence altına alınması, sivillerin durumu gibi konularla ilgili esaslar ilk defa 22 Ağustos 1864'de on altı devletin katılımıyla imzalanan Cenevre Sözleşmesi'nde kabul edilmiştir. Bununla Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Cemiyetinin temelleri atılmıştır. Ardından Osmanlı Devleti de 5 Temmuz 1865'te Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamıştır (Çapa,2010:10). Osmanlı devlet adamları, Kızılhaç yöneticileri ile temasa geçerek Osmanlı'da da böyle bir yardım kuruluşu oluşturulması fikrini benimsemişlerdir. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulmasında önemli bir adım olan Mecruhin ve Marda-yı Askeriyye'ye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Asker, Hasta ve Yaralılara İmdat ve Yardım Cemiyeti) 11 Haziran 1868'de kurulmuştur (Çapa, 2010: 11). Osmanlı Devleti'nde ilk başlarda Kızılhaç'a benzer yardım kuruluşunun kurulmasına sıcak bakılmadığı da görülmektedir. Bunun temel sebebi kamuoyunda Salib (Haç)'e karşı duyulan antipatidir (Sarı,2015:965). Osmanlı devlet adamlarının girişimleriyle Cenevre Sözleşmesi esaslarına dayalı bir cemiyetin kurulmasına ve simge olarak haç yerine hilalin kullanılmasına karar verilmiştir. 14 Nisan 1877 tarihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" kurulması resmen kabul edilmiştir (Namal-Karakuzu, 2017, 30). Ancak 1897'deki Türk-Yunan Savaşı'nın sonunda cemiyet dağılmıştır (Çapa, 2010: 13). II. Meşrutiyet'in ilanından (10 Temmuz 1908) sonra cemiyetin eski kurucularının girişimiyle Rıfat Paşa'nın başkanlığında 20 Nisan 1911'de dağılmamak üzere tekrar kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti şube sayısını kısa sürede arttırmıştır (Özaydın, 1987: 690, 691; Namal-Karakuzu, 2017: 36, 37). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1876'da "Mecruhin ve Zuafa-i Askeriyye'ye İmdat ve Muavenet Cemiyeti", 1877'de "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1923'de "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Ardından Cemiyetin merkezi, 1925'de yapılan tüzük değişikliği ve 13 Eylül 1925 tarihinde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara olarak belirlenmiştir (Orhon, 1964, 21; Özaydın, 2002, 691).

1.Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yapıldığı 1911-1912 yılları arasında kaza ve livalarda yeni şubeler açmıştır. Bu dönemde açılan şubelerden birisi de Kadıköy şubesidir (Akgün-Uluğtekin, 2002, 42). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesinin açılması Balkan Savaşları döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Kadıköy'de dişçilik yapan Hoşyan Efendi'nin girişimleriyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesi idare heyeti; Nail Bey, Selahaddin Ali Bey ve Cemil Paşa'nın girişimiyle oluşturulmuştur. Bu heyetin fahri başkanlığına Selahaddin Ali Bey, aktif başkanlığına ise eski Maliye Nazırı Mustafa Nail Bey getirilmiştir (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesinin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 2).

Tablo 1: Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin idare heyeti (14 Mart 1912)

İsmi	Görevi
Şehzade Selahaddin Efendi	Fahri Başkan
Nail Bey (Eski Maliye Nazırı)	Başkan
Hoşyan Efendi (Diş Doktoru)	Veznedar
Tevfik Amir Bey (Eski Belediye Bşk.Yrd.)	Kâtip
Fuad Süreyya Paşa (Doktor)	Üye
Cemil Paşa (Emekli Maliye Meclisi Üyesi)	Üye
Salah Cincöz Bey	Üye
Arif Paşa (Doktor)	Üye
Moralizade Selahaddin Ali Bey	Üye
Çalışan Üye Miktarı	15
Yardımcı Üye Miktarı	55

Kaynak: TKA, 28/10.

Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti idare heyeti kurulduğu yıl içerisinde 7.463 kuruş yardım toplayarak bu yardımın 5.368 kuruşunu genel merkeze göndermiştir. Cemiyet, şubede sandık mevcudu olarak 2.094 kuruş bırakmıştır (İzgör-Tuğ, 2013, 190, 191; TKA, 28/10). Balkan Savaşları sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yönetmeliğinin 43. maddesi doğrultusunda Kadıköy Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi de kurulmuştur (Bilgiç, 2017, 73).

Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin idare heyetinin yapısına bakıldığında Şehzade Selahaddin Efendi'nin fahri başkan olması ve ilk başkanlığını eski Maliye Bakanı Nail Bey'in yapması ve idare heyetinde doktor, eski belediye başkan yardımcısı gibi Kadıköy'ün ileri gelenlerinin bulunması, cemiyetin faaliyetlerinin halkla geniş bir katılım içerisinde yapılmasını sağlamıştır.

1.1.Balkan Savaşları (1912 - 1913)

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarını aralarında paylaşmak düşüncesi ile anlaşılan Balkan Devletleri, Trablusgarp Savaşı'ndan dolayı ekonomik ve siyasi sıkıntı içerisindeki Osmanlı Devleti'ne 1912 Ekim'inde savaş ilan ederek I. Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır. Osmanlı Devleti bu savaşta, askerlerini terhis etmesinden dolayı ikmal, gıda ve giyecek temininde sıkıntılar yaşamıştır. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'yle, II. Balkan Savaşı'nda ise Arnavutluk ve Makedonya yüzünden Balkan Devletleri savaşmışlardır. I. Balkan Savaşı'nda Çatalca'ya kadar çekilerek bütün Rumeli'yi kaybeden Osmanlı Devleti, II. Balkan Savaşı'nda Edirne'yi geri almıştır. Balkan Savaşları sırasında binlerce kişi Anadolu'ya göç etmek durumunda kalmış ve bu göç sırasında saldırılara uğramıştır (Çapa, 1990, 90).

1912'de Anadolu'da ve İstanbul'da birçok kişi ve yardım kuruluşu Hilâl-i Ahmer'e yardımda bulunmuştur.

Tablo 2: Balkan Savaşları Sırasında Kadıköy'de yardım toplayan kurum ve şahıslar.

Yardım Toplayan Şahıs veya Kurum	Miktar(Kuruş)
Kadıköy Hürriyet ve İtilaf Şubesi tarafından	464
Kadıköy Hürriyet ve İtilaf Şubesi tarafından	4.554
Ayandan Nail Beyefendi (Beşinci Defa) tarafından	700
Maliye Meclisi Üyeliğinden Emekli Cemil Paşa	100
Kadıköy Hürriyet ve İtilaf Şubesi tarafından	3.304
Kadıköy Hilal-i Ahmer Şubesi tarafından	4.000
Kadıköy Hürriyet ve İtilaf Şubesi tarafından	135
Toplam	13.257

Kaynak: (İzğöer-Tuğ, 2013, 221-229).

Kadıköy'ün idari olarak bağlı olduğu Üsküdar sınırları içerisinde bulunan Haydarpaşa Tıp Fakültesinde yetişen doktor, eczacı ve laborantlar; Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin desteği ile kurulan sağlık kuruluşlarında hizmetlerde bulunmuşlardır. Trablusgarp'a giden sağlık ekibinin başında bulunan Kerim Sebati Bey, Hilâl-i Ahmer Cemiyetine sunduğu raporda ameliyat yapacak alet olmadığını, hatta kangren olan ayakların kesilmesi için gerekli olan bir testere dahi bulunmadığını ancak Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin bölgeye yardımlarıyla fevkalade bir tesis kurulduğunu belirtmiştir (Akgün-Uluğtekin, 2011, 28). Kadıköy halkı, Balkan Savaşları'nda yaralanan askerlerin tedavisi için sağlık kuruluşlarının oluşumunda büyük katkı sağlamıştır. Kadıköy'ün Moda semtinde ikamet eden Osmanlı ve ecnebi bazı hayırseverlerin desteği ile Şifa Hastanesi bünyesinde 50 yataklı bir hastane kurulmuştur. Yine Moda'da Saint Joseph Fransız Okulu Hastanesinde yaralıların tedavisi için önce 10, daha sonra 25 yataklı bir hastane ile cemiyet yaralıları tedavi etmiştir. Erenköy, Münif Paşa Köşkü de sahipleri tarafından yaralıların tedavisi için tahsis edilerek hayırseverlerin yardımları ile hastaneye dönüştürülmüştür ve hastane mütareke zamanına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Özaydın, 1987, 122, 123).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaşlar sırasında Balkanlar'dan göç edenlerin birçok ihtiyacını da karşılamıştır. Bu dönemde göçmenlerin sadece yiyecek, giyim ve tedavi masrafları için 78.583 Osmanlı lirası harcamıştır (Sezer-Metin, 2016, 171). Balkan Savaşları sırasında cemiyet, savaşta ölen ya da cepheye bulunan askerlerin İstanbul'a göçeden ailelerine de barınmaları amacıyla Haydarpaşa'da bulunan 15 apartmandan oluşan bir binayı tahsis etmiştir (Bilgiç, 2017, 78).

Balkan Savaşları'ndan sonra yeniden kurulan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin başkanlığına Damat Selahaddin Ali Bey, kâtipliğine Saruhan Mebusu Sabri Bey, veznedarlığına Doktor Besim Bey; üyeliklerine Tevfik Amir, Ağâh Bey ve Nüzhet Paşa getirilmiştir. Kısa sürede 350 lira kadar yardım toplayan cemiyet, Kadıköy Hanımlar Şubesi'ne verilen açık vezne makbuzlarından dolayı genel merkez ile fikir ayrılığına düşmüştür. Bu fikir ayrılığından dolayı şube azaları istifalarını vermişlerdir. Bu yüzden cemiyet, üç buçuk ay kadar görev yapabilmiştir (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 3).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Balkan Savaşları sırasında Kadıköy ve çevresinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Cemiyetin ilk şubelerinden biri olan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi, Balkan Savaşları sırasında kurularak savaşta yaralanan gazilerimize ve şehitlerimizin ailelerine yardım toplanmasında; yaralıların tedavisi için sağlık kuruluşlarının oluşturulmasında, şehit ve gazi ailelerinin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında görevlerde bulunmuşsa da Kadıköy Hanımlar Şubesi'ne verilen açık vezne makbuzlarından dolayı Genel Merkez ile görüş ayrılığına düşmüştür. Azaların istifasından dolayı Cemiyet üç buçuk ay faaliyette bulunabilmiştir.

1.2. I. Dünya Savaşı (1914 - 1918)

Osmanlı Devleti Dâhiliye Vekâleti, I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1914'te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulmadığı yerlerdeki vali ve mutasarrıflara gönderdiği yazı ile onlara cemiyetin şubelerinin kurulmasını emretmiştir. Bu emir doğrultusunda Tıbbiye-i Şahane müderris muavinlerinden Dr. Hikmet Bey; Berlin, Viyana ve Budapeşte'de Hilâl-i Ahmer komitelerinin kurulmasında öncülük etmiştir. Bu sayede ordunun ihtiyacı olan eşya, ilaç ve sağlık malzemeleri bu temsilcilikler sayesinde sağlanmıştır (Fettahoğlu, 2007, 14, 15).

Seferberliğin ilanından üç gün sonra 5 Ağustos 1914'te İstanbul'da açılacak 10.000 yatak kapasiteli hastanelerin 3.000 yataklık bölümünü Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kurup işletmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Cağaloğlu'ndaki İnas Sultanisini, Haydarpaşa Tıp Fakültesini, Taksim'deki Zapyon Mektebi ve Kadırga Doğumevini yaralıların tedavi ve bakımı için hastane haline dönüştürmüştür. İstanbul'da bu dönemde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti dâhil açılan hastane sayısı elli ikiye ulaşmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İstanbul'da açtığı hastanelerin yanı sıra yedi adet hastaneyi de işletmiştir (Erdemir, 2015, 707).

Kadıköy'ün idari olarak bağlı olduğu Üsküdar'da bulunan Haydarpaşa Tıp Fakültesinin Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin oluşturduğu hastaneler içerisinde 1500 yatak sayısı ile en fazla yatak kapasitelerinden birisi olması bölgenin sağlık teşkilatlanması bakımından önemli olduğunu göstermektedir (Tepekaya-Kaplan, 2015, 172). Hastanelere çevrilen okullarda ve diğer resmi kurumlarda acil yatak ihtiyacı ortaya çıkınca cemiyetler imkânlarının yetersizliğinden dolayı bu ihtiyaçların karşılanması için İstanbul halkına başvurmuşlardır. İkdâm gazetesinde 24 Nisan 1331 (7 Mayıs 1915) tarihli Hilâl-i Ahmer'e Muavenet başlığı ile yer alan yazıda "Bugün Hilâl-i Ahmer, Dersaadet ahalisini pek hayırlı ve aynı zamanda gayet elzem bir işe davet ediyor ve diyor ki... Zaten vatanı uğrunda herşeyini fedaya hazır olan ahalimizi teşvik için bir kelime ilavesine bile lüzum görmüyoruz." Söylemiyle yapılacak en önemli hizmetin yatak yardımı olduğu vurgulanmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu yardımların Kadıköy ve Üsküdar tarafındakiler için Hilâl-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesi'ne, İstanbul tarafında olanların ise Cağaloğlu Hilâl-i Ahmer Hastanesine makbuz karşılığında teslim edilebileceğini belirtmiştir. Çanakkale Savaşları sırasında yaralanan askerlerin bir kısmı tedavilerinin yapılması amacıyla Haydarpaşa İskelesinden Hilâl-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesine sevk edilmişlerdir. Bu nakillerden birinde Kadıköy Numune Mektebi öğrencileri nakilleri yapılan askerleri, okul penceresinden görerek tamamen içlerinden gelen hissiyatla harçlıklarını toplayıp, portakal alarak öğretmenleri eşliğinde hastanede ziyaret etmişlerdir (Erdemir, 2012, 51). Bu olay Türk milletinin ve Kadıköy halkının ordusuna sevgisini ve merhametini göstermesi bakımından önemlidir.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Savaşı sırasında Kadıköy'de bulunan yardım kuruluşları ile işbirliği içerisinde faaliyetlerde bulunmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy'de bulunan hanım teşkilatlarının da desteği ile 17 Eylül 1914'te yayınladığı beyanname ile Müdafaa-i Milliye Derneğine 1.700 pamuklu kışlık hırkayı teslim ettiğini bildirmiştir (Tepekaya-Kaplan, 2015, 180).

1915 yılında ise Kadıköy Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi başkanı Lebibe Amir Hanım Genel Merkez'e yazdığı yazı ile şubenin bir yıldan beri görevini sürdürdüğünü belirterek idare heyeti listesini göndermiştir (TKA, 28/92). Bu listeye göre Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şubesi İdare Heyeti şöyledir: Reise Merhum Hasan Amir Efendinin kerimesi Lebibe Amir Hanım, Kâtibe Merhum Cemal Bey Hürmi Semaad Hanım, Veznedar Hasköy Müşaviri Aydın Bey Efendinin Hürmi Dürdane Hanım, Azadan Merhum Mehmed Kadın Efendinin Hürmi Reşide Hanım, Azadan Marsilya Baş Şehbenderi Hakkı Bey Efendinin Hürmi Reşide Hanım, Azadan Erkan-ı Harb Kaymakamlarından Zeki Bey efendinin Hürmi Pakize Hanım, Azadan Matbuan Memurin Sabıkı Necib Bey Efendinin Hürmi Rabia Hanım, Azadan Doktor Mahmud Ali Bey Efendinin Hürmi Saadet Hanım olarak belirtilmiştir (TKA, 28/92.1).

22 Nisan 1915'te Büyük Futbol Müsabakası başlığıyla Sabah gazetesinde yer alan haberde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti menfaatine Maarif Nazırı Şükrü Beyefendi'nin himayeleri altında cuma günü saat üç buçukta Kadıköy İttihad İdman Kulübünde büyük bir futbol müsabakası yapılmıştır (Küçükates vd., 2018, 179).

Çanakkale Cephesi'nde 25 Nisan 1915'te başlayan kara çıkarmasının ardından ilk iki haftanın asker kaybı 20.000'e ulaşmıştır. Çanakkale'de görev yapan 5. ordunun hastanelerindeki yatak kapasitesi 1915 Mayıs'ı itibarıyla 5.050'dir. Fevzi Çakmak günlüğünde 7 Mayıs'a kadar Haydarpaşa İskelesi'ne 12.000 yaralının nakledildiğini bildirmektedir. Yaralıların Kadıköy'de bulunan Haydarpaşa İskelesi'nden naklinin yapılması, Kadıköy'ün bu dönemde ulaşımında önemli bir yer olduğunu göstermektedir. Cephede sağlık teşkilatlarının yaralıların tedavisinde yetersiz kalmalarından dolayı yaralılar İstanbul ve memleket hastanelerine nakledilmişlerdir (Erdemir, 2012, 707).

3 Haziran 1915'te Kadıköy Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi viyolist Zeki Bey'in katıldığı bir konser düzenlemiştir. Bu konserden elde edilen 6.822 kuruş şube başkanı Lebibe Amir Hanım ve Veznedar Madam Abro vasıtasıyla genel merkez veznesine yatırılmıştır (Aykurt, 2015, 423).

16 Haziran 1915'te Tercüman-ı Hakikat gazetesinin haberine göre Haziranın beşinci Cuma günü Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yararına Kadıköy İttihad Spor Kulübünde idman müsabakaları yapılması planlandığı müsabakalara katılmak isteyen idman kulüplerinin perşembe günü akşamına kadar Fenerbahçe Spor Kulübü'ne müracaat etmeleri ilan edilmiştir (Küçükates vd., 2018, 211).

I. Dünya Savaşı'nda cemiyetin önemli gelir kaynaklarından birisi de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yararına satılan sinema biletleridir. 29 Temmuz 1915'te Hilâl-i Ahmer Kadıköy Şubesi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine gönderdiği yazıda cemiyet menfaatine tahsis edilen, sinemalara verilmek üzere ayrılan localara ait hesabı ve miktarı yazılı olan biletlerin belirlenen kişiye gönderilmesi için yardım edilmesini istemiştir (TKA, 36/86). Kadıköy şubesi cemiyet yararına ayrılan sinema biletleri ve adedini şu şekilde belirlemiştir; Birinci Mevki 2000 adet, İkinci Mevki 3000 adet, Üçüncü Mevki 2000 adet, Birinci Mevki Loca 80, İkinci Mevki Loca 150 adet olarak belirlenmiştir (TKA, 36/86.1).

I. Dünya Savaşı sırasında devletin düştüğü zor durumda halkın yardım istediğinde bulunduğu makamların başında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gelmiştir. Darülfünunda tıp, ecza, dişçilik öğrencileri, savaş koşullarından ötürü zorda kaldıklarında yiyecek yardımı alabilmek ve hastanelerin ihtiyaçlarını karşılayamayan başhekimler de Hilâl-i Ahmer Cemiyetine başvurmuşlardır. Bu dönemdeki başvuruların en ilginç olanı Silivri'de ikamet eden Sıdika Hanım'ın başvurusudur. Sıdika Hanım, Haydarpaşa Hastanesinde yatmakta olan oğlunu ziyarete gittiğini ancak dönüş parasının olmadığından kendisine yardım edilmesi talebiyle Hilâl-i Ahmer Cemiyetine başvurmuştur (Akgün-Uluğtekin, 2002, 231, 232).

I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin yenik ayrılması üzerine ülkede karamsar bir hava ortaya çıkmıştır. Hatta o günlerde, Mebusan Meclisi'nde "Yenik düştük, istediklerini yaparlar" içeriğindeki konuşmaya tepki olarak Kadıköylü kadınlar dönemin İstanbul gazetelerine gönderdikleri yazıda "Milli haklarımızı ve ismetimizi muhafaza edecek hükümet ve erkek yoksa, biz varız" demişlerdir (Sarıhan, 2006, 77).

1914 nüfus sayımına göre, Kadıköy yakasının genelini kapsayan rakamlara göre Kadıköy'de 76.244 Rum, 70.447 Müslüman-Türk, 30.642 Ermeni, 6.836 Musevi, 329 Protestan, 196 Bulgar-Sırp-Ulah tabiiyetine bağlı kişi ve 23 Süryani-Keldani-Roman yaşamaktadır. Gayrimüslim nüfusun çoğunluğunun görüldüğü bu tabloya rağmen Kadıköy halkı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine önemli destekte bulunmuştur (Akbulut, 1995, 336).

Osmanlı Devleti'nin çöküşüne sebep olan, dünya tarihinin en büyük savaşlarından biri olan Birinci Dünya Savaşı'nda, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ordunun, yaralananların ve halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetlerin büyük bir kısmı da şubeler aracılığı ile yapılmıştır. Balkan Savaşları'ndan kısa bir süre sonra kurulan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hanım teşkilatı ile birlikte çeşitli müsamereler ve yardım faaliyetleri ile Cemiyete önemli katkı sağlamıştır.

1.2.1. Esirler ile İlgili Faaliyetler

1899 yılında toplanan birinci Lahey Sulh Konferansı'nda kara savaşıyla ilgili bazı kararlar alınmıştır. Esirler hakkında ilk kararların alındığı II. Sözleşme 1907'deki ikinci Lahey Sulh Konferansı'nda gözden geçirilerek yerini yine bu konferansta kabul edilen IV. Sözleşmeye bırakmıştır (Akkor, 2006, 38). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı savaş esirlerinin faydalanabilmesi ve uluslararası acente ile doğrudan ilişki kurabilmesi amacıyla 30 Kasım 1912'de Üsera Heyeti (Esirler Komisyonu) adıyla bir komisyon kurulması kararı almıştır. Bu heyetin üyeleri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden Kasım İzzettin, Haydar ve Rifat Bey'lerdi. Heyete çalışmaları amacıyla Hilâl-i Ahmer Merkezi'nde özel bir oda verildi. Fakat esirlerin fazlalığı dolayısı ile başvuruların çok olacağı düşünülerek, Tophane'deki eski Hilâl-i Ahmer dairesi hazırlanarak 1 Kânunuevvel 1328 (1912) tarihinden itibaren çalışmalara başlanmıştır. Halkın bu birimin kurulmasından haberinin olması amacıyla gazete ilanlarıyla bilgilendirilme yapılır (Akgün-Uluğtekin, 2001, 33, 34). Osmanlı Devleti çok zor durumda olduğu, saldırıların yoğunlaştığı bir dönemde 1915 tarihinde esirler talimatnamesini yayımlamıştır. Bu talimatnameyle esirlere haysiyet ve şereflerine uygun, Osmanlı Ordusunda eşdeğer rütbedeki subayların aldıkları aylık maaş kadar, ülkeleri tarafından bilahare ödenmek şartıyla maaş verilmesi de kararlaştırıldı. Rütbesiz askerler ise Osmanlı askerleri ile eşdeğerde tutuldu, aynı tayinat onlara da çıkarıldı ancak maaş verilmedi. Esirlere yapılan harcamaların düşman devletler tarafından ödenmesi hükmünün ileride yapılacak barış antlaşmalarına konulacağı belirtilmişse de Mondros Mütarekesi'ne böyle bir madde konulmamıştır (Uca, 2003, 175, 176).

Osmanlı Devleti'nin elindeki esirlerden bir kısmı Kadıköy'de bulunan hastanelerde ve çalışma kamplarında tutulmuşlardır. Rahatsızlanan esirler tedavileri için en yakın hastanelere sevk edilmişlerdir. Bu yerlerden birisi de Haydarpaşa Askeri Hastanesi'dir. 28 Şubat 1916 itibarı ile hastanede iki İngiliz ve bir Rus subay ile dokuz İngiliz, üç Avustralyalı, iki Hintli, bir Yeni Zelandalı ve iki Rus asker olmak üzere toplam yirmi esir bulunmaktaydı. Hastanede bulunan esirler bir bakıma esaret hayatını burada sürdürmekteydiler. Demir yataklara ve temiz bir salona sahip bu hastanede Alman hemşireler görev yapmaktaydı ve burada

bulunan esirler durumlarından gayet memnunnardı. Aynı zamanda Amerikan Büyükelçiliği tarafından esirlere genelde yiyecek yardımı yapılmaktaydı (Akkor, 2013, 178, 179).

Anadolu'da bulunan esir kamplarından biri de Haydarpaşa Çalışma Kampıydı. Bu kampta bulunan esirler rıhtım ve iskele inşaatında çalışmaktaydı. Kampın komutanlığını aynı zamanda mühendis olan Hayrullah Bey yapmaktaydı. Hayrullah Bey, Haydarpaşa istasyonunun eksikliklerinin tamamlanmasından, rıhtım ve iskele yapımından sorumluydu. Esirler günlük olarak 07:30-12:00 ile 13:00-17:00 saatleri arasında çalışmaktaydı ve çalışma ile ilgili esirlerin herhangi bir şikâyeti bulunmamaktaydı. Kampta bulunan esir sayıları değişkenlik göstermekteydi. İngiliz esir sayısı 31'e çıkınca esirlerin ikameti için eski bir cami ayarlandı. Kampta bulunan su yeterli düzeyde ve kaliteliydi. Yiyecek Türk askerleri tarafından sağlanmaktaydı ancak esirler elçilik aracılığı ile gelen yiyecekleri tercih etmişlerdir. Esirler, yemeklerini kendileri pişirebilmekteydi. İhtiyaç duydukları malzemelerin temini için kampta bir kantinde bulunmaktaydı. Kampın açık olduğu süre zarfında esirler arasında ya da yönetimle herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Kamptaki tek olağanüstü olay bir İngiliz uçağının kamp yakınına iki bomba atması olmuştur. Can kaybı yaşanmayan bu olay sonrası yıkılan yerler esirler tarafından tamir edilmiştir (Akkor, 2013, 179, 180).

Savaşta esir düşen askerler, ailelerinden haber alabilmek amacıyla cemiyete başvurmuşlardır. Bu bağlamda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Üsera komisyonunun 1917 yılında İstanbul Polis Müdüriyetine yazdığı belgede Salib-i Ahmer'den gelen bir mektuba göre Vetluga'da esir olan Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi'nin Kadıköy'de Osman Ağa Mahallesi Hüdaverdi Sokağı altı numarada kapıcı Ahmed Ağa'dan ve ailesinden bilgi istediği gerekli araştırmanın yapılarak komisyona bildirilmesi istenmiştir (TKA, 907/205).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 25 Kasım 1917'de Londra'daki Savaş Başkanları Komisyonuna başvurusu ile Selanik kökenli 22 yaşındaki Abdülvehabi Tahir hakkında bilgi istemiş ancak cevapta kendisi ile ilgili bir bilgi olmadığı belirtilmiştir (TKA, 936/180). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Esir komisyonu, Kadıköy Bahariye Kalfaoğlu Sokağı 35 numaralı haneye gönderilen belge ile zabıt namzedi Vahid oğlu Abdülvehabi Efendinin savaş kayıtlarında ismine rastlanmadığı cevabının alındığını, durumun Harbiye Nezareti Asar-ı Muamelat Şubesine veya Zabtiye Müdüriyetine de sorulmasının gerektiği belirtilmiştir (TKA, 936/181).

Savaş sırasında yakınlarından haber alamayan sivillerin de Cemiyete başvurduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda 13 Kânunuevvel 1918'de Kemal Haşim Bey Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkanına yazdığı mektupta yakınlarından haber alamadığını yazmaktadır. Evrak üzerinde önceki müracaat numarasının yer alması daha öncede yazışmada bulunulduğunu göstermektedir. Bu belgede Kemal Haşim Bey, Kadıköy'ün Kurbağalı deresinde Mektebi Sokağında 13 numaralı hanede oturan kardeşinin çocuklarından bir süredir haber alamadığını ve bu durumdan endişe duyduğunu cemiyetin dostları vasıtasıyla durumun soruşturulmasını ve kendisine durumları hakkında bir cevabın yazılmasını arz etmiştir (TKA, 1028/317).

30 Kasım 1912'de kurulan Üsera Heyeti (Esirler Komisyonu) ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaşlarda esir düşen ve yaralananların durumları hakkında bilgi alışverişini sağlamayı amaçlamıştır. Esirler Komisyonu, savaşlarda yakınlarını kaybeden veya esir düşmüş ve ailesi hakkında bilgi isteyenlerin başvuru yaptığı merci haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında da Üsera Heyeti Kadıköy'de ikamet eden kişilerin durumlarının tespiti için şube ile çeşitli yazışmalarda bulunmuştur.

1.3. Milli Mücadele Dönemi (1919 - 1922)

Milli Mücadele yılları Hilâl-i Ahmer'in hizmet ve fedakârlıklarının zirveye ulaştığı dönemdir. İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti teşkilatı ile genel merkez arasındaki irtibat kesilmişse de. Ekim 1920'de Ankara temsilciliği kurularak Anadolu'daki şube ve temsilcilikler buraya bağlanmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1921'den itibaren İstanbul'dan Anadolu'ya yardımlarını arttırmıştır. 1921-1922 yılları arasında Sıhhiye-i Askeriye'nin ihtiyaç duyduğu 40.000 sandık malzeme Anadolu'ya gönderilmiştir. 1921 Nisan ayından itibaren İstanbul'dan Ankara'ya Hilal-i Ahmer aracılığı ile 25 doktor ve eczacı gelerek cephe gerisinde görev yapmıştır (Hacıfettahoğlu, 2009, 16, 17).

Cemiyet, 1919'da 850 kişiden oluşan Suriye muhacirleri memleketlerine gidene kadar Haydarpaşa'da kaldıkları süre zarfında sabah ve akşam muhacirlerin yemeklerini temin etmiştir (Uluğtekin M.-Uluğtekin G., 2013, 166). Anadolu'dan gelerek Yunan hükümetince kabul edilmeyen 20.000 Rum göçmenin de Selimiye'de barınmaları sağlanarak, sağlık imkanları sunulmuştur (Uluğtekin M.,Uluğtekin G., 2013, 347)

İzmir'in işgaline (15 Mayıs 1919) karşı Anadolu'da ve İstanbul'da mitingler düzenlenmiştir. İstanbul'da düzenlenen en coşkulu mitinglerden olan Kadıköy Mitingi 22 Mayıs 1919'da gerçekleşmiştir. Yağmura rağmen bu mitinge 20.000 kişi katılmıştır. Milli Mücadele'nin önemli isimlerinden birisi olan

Halide Edip Hanım da bu mitingde coşkulu bir konuşma yapmıştır (Sarıhan, 2006, 94-96; Arıburnu, 1951, 32-36).

Cemiyet, Milli Mücadele'yi sürdürenler ile İstanbul arasında köprü görevini üstlenmiştir. İstanbul Hükümeti'nin olumsuz tavrına rağmen uluslararası yardım kuruluşları bilgi almak amacıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile irtibat kurmuşlardır (Akgün, 2012, 120, 121).

8 Nisan 1337 (1921)'de Milli Mücadele'ye katılmak amacıyla Kadıköy halkının isteği ile Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tekrar faaliyete geçmiştir. Cemiyet, Kadıköy'de İzzet Efendi Apartmanında, doktorlar cemiyetine ait salonda Fazlı Necip Bey tarafından oluşturulmuştur. Şube üyeleri arasından idare heyeti seçilmiştir. Başkan Süreyya Paşa, kâtip Niyazi Tevfik Bey, Veznedar Zahid Bey'in seçildiği cemiyet bu tarihten sonra Kadıköy ve çevresinde başarılı faaliyetlerde bulunmuştur (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 2).

Tablo 3: 1921 yılı Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İdare Heyeti.

İsmi	Görevi	Görev Yeri
Hakkı Şinasi Paşa	Doktor	Merkez-i Umumi Azasından
İbrahim Hakkı Paşa	Doktor	Merkez-i Umumi Azasından
Azmi Bey	-	Merkez-i Umumi Azasından
Vahitli Necib Bey	-	Merkez-i Umumi Azasından
Samet Amir Bey	-	Merkez-i Umumi Azasından
Süreyya Paşa	Reis	Kadıköy Şubesi Azasından
Zahid Bey	Veznedar	Kadıköy Şubesi Azasından
Niyazi Tevfik Bey	Kâtip	Kadıköy Şubesi Azasından
Kasım Cümcuz Bey	Aza	Kadıköy Şubesi Azasından
Besim İdham Bey	Aza	Kadıköy Şubesi Azasından
Hamdi Sait Bey	Aza	Kadıköy Şubesi Azasından
Refet Bey	Aza	Kadıköy Şubesi Azasından
Abdullah Raif Enza	Aza	Kadıköy Şubesi Azasından
Kamil Bey	Haburat Şehbenderi Sabıkı	Kadıköy Şubesi Azasından
Kemal Bey	Muarir	-
Atif Hüseyin Bey	Doktor	-
Mustafa Enver Bey	Doktor	-
Sami Bey	Tüccar	-

Kaynak: (TKA, 1483/1.2a)

1921'den sonra Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetlerinin artmasındaki sebepleri arasında Milli Mücadele'nin devam etmesi ve Kadıköy'ün demografik yapısının değişmesi gösterilebilir. 1919-1922 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı ve 1923-1924 yıllarında yapılan ve her ne kadar İstanbul Rumlarını kapsamamış olsa da Nüfus Mübadelesi sonrasında İstanbul'daki azınlık nüfusu azalırken Türk nüfusu artmıştır (Akbulut, 1995, 336).

1921'de Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunan zulmünden kaçarak Selimiye Kışlasına sığınan 1.800 göçmenin ihtiyaçlarının karşılanmasında da yardımlarda bulunmuştur. Selimiye'deki göçmenlere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezince bir miktar ekmeğe, göçmen müdüriyeti tarafından ise haftada iki gün sıcak yemek verilmişse de geri kalan beş gün yani ayda yirmi iki günlük yemek, Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından temin edilmiştir. 158 gün boyunca 1.800 göçmen için verilen sıcak yemeğin karşılanması amacıyla Kadıköy'de birçok kişi Cemiyete yardımda bulunmuştur (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 5).

Ayrıca göçmenlerin yeni doğan çocuklarının ihtiyaçları da Cemiyet tarafından karşılanmıştır. Bu faaliyetlerde Kadıköy Hilâl-i Ahmer Hanımlar Şubesi de hizmetlerde bulunmuştur. Kadıköy Şubesi tarafından yapılacak etkinlik ve programların ilkbahar, yaz, sonbahar, kış olarak senede dört program düzenlenmesine karar verilmiştir (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 7). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesi bu programlarda kimsesiz çocukların sünnetlerini yaptırmıştır. Çeşitli müsamereler, müzayedeler, piyango çekilişleri, çiçek satışları, pul, defter, takvim, rozet ve kartpostal satışlarından elde edilen gelirler Milli Mücadele'ye gönderilmek üzere Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi hesabına yatırılmıştır (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 16). Cemiyete özellikle Kadıköy ve çevresinde yapılan müsamere ve müzayedelerden önemli miktarda gelir elde edilmiştir. Kadıköy şubesi cemiyete yardım etmek isteyenlere kolaylık sağlamak ve Cemiyetin gelirlerini

arttırmak amacıyla Kadıköy ve çevresindeki mahalle teşkilatlarını birleştirilerek her mahalleden imam, muhtar ve ihtiyar heyetinden uygun kişiler seçilerek yardım toplanmıştır (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 34).

Milli Mücadele döneminde en çok ihtiyaç duyulan malzemelerin başında tıbbi malzemeler gelmektedir. Bu bağlamda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesinin 26 Nisan 1921'de genel merkeze yazdığı yazı ile mülkiye şubesine ait olup Haydarpaşa'da Tıbbiye Fakültesi civarındaki depoda kilitli ilaç ve tıp aleti olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine cemiyet, Maliye Nezaretine başvurarak bu malzemelerin Hilâl-i Ahmer'e devri ile cemiyetin eksikliklerinin giderilebileceği bildirilmiştir (TKA, 171/66).

1921 yılında toplanan miktarın 1.837.460,05 Kuruşu, 1922'de ise toplanan 4.553.352.605 kuruşu (Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati, 1339, 11, 31) Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi hesabına yatırılmıştır. Bu dönem yardımların artmasında Milli Mücadele'nin en sıcak döneminin olması ve Yunan ordusuna karşı başarıların kazanılmasının etkisi büyüktür.

Milli Mücadele döneminde İstanbul'un işgalinden dolayı Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi ile Anadolu'daki şube ve temsilcilikler arasındaki irtibat bir süre kesilmişse de 1920 yılında Ankara şubesinin açılması ile Anadolu'daki şube ve temsilcilikler buraya bağlanmıştır. Anadolu'nun ihtiyacı olan birçok malzeme, doktor, eczacı gibi sağlık elemanları Hilâl-i Ahmer aracılığı ile İstanbul'dan gizlice Anadolu'ya gönderilmiştir. Anadolu'da bu dönemde yaşananlara karşı tepkiler ortaya çıkmıştır. Bu tepkilerden en büyüğü de İzmir'in işgalinin protesto edilmesidir. Birçok yerde gerçekleşen bu mitinglerin en büyüklerinden birisi Kadıköy mitingidir. Bu durum bu bölgede milli duyguların hassasiyetini göstermesi açısından önemlidir. 1921'de Fazlı Necip Bey tarafından oluşturulan Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin başkanlığına Süreyya Paşa seçilmiştir. Bu tarihten sonra şubenin faaliyetlerinin oldukça yoğunlaştığı görülmektedir. 1921'de Yunan zulmünden kaçan ve Selimiye Kışlası'na sığınan 1.800 muhacirin 158 gün boyunca iki öğün yemeği şube tarafından karşılanmıştır. İlkbahar, yaz, sonbahar, kış müsamereleleri ve çeşitli etkinlikler ile şube tarafından Cemiyete önemli miktarda yardım toplanmıştır. Bu faaliyetlerin yapılmasında Kadıköy Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesinin de önemli katkıları bulunmuştur.

SONUÇ

Savaşlarda yaralanan ve hastalanan askerlerin tedavisinin 1864 Cenevre Sözleşmesi esaslarına göre tarafsız sağlık kuruluşları tarafından yapılması amacıyla kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra teşkilat yapılanmasını yenileyerek ve şube sayısını arttırmakla etkinlik alanını da genişletmiştir. Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Hanımlar Şubesi, Balkan Savaşları sırasında kurulmuştur. Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı dönemleri olan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda yaralanan ve hastalanan askerlerin tedavilerinin yapılması için oluşturulan sağlık teşkilatları ve malzemelerinin temininin yanında, esir düşen veya yakınlarından haber alamayanların başvurduğu kurum haline gelmiştir. Salgın hastalıkların tedavisinde, savaşın zorlu dönemlerinde İstanbul'a gelen göçmenlerin barınma, gıda ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kadıköy'de bulunan Haydarpaşa Garı ve limanının İstanbul'un Anadolu ve diğer bölgelerle ulaşımındaki önemi, Haydarpaşa Tıp Fakültesinin Kadıköy'ün idari olarak bağlı olduğu Üsküdar'da bulunması, bölgenin her dönem faal olmasını sağlamıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde, Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Bu durumun şüphesiz sebeplerinden birisi de bölgenin demografik yapısındaki değişimdir. 1914 yılı nüfus sayımına göre Kadıköy'de 76.244 Rum, 70.447 Müslüman-Türk, 30.642 Ermeni, 6.836 Musevi yaşamakta iken 1919-1922 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı ve 1923-1924 yıllarında yapılan her ne kadar İstanbul Rumlarını kapsamamış olsa da Nüfus Mübadelesi sonrası nüfus dağılımının, değiştiği görülmektedir. Kadıköy Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Milli Mücadele Dönemi'nde Kadıköy ve çevresinde yaptığı müsamereleler, müzayedeler, çiçek, takvim, rozet ve kartpostal satışlarından elde edilen gelirlerin yanında, yardımsever kişilerin yaptığı aynı ve nakdi yardımları Milli Mücadeleye aktararak Anadolu hareketine önemli destekte bulunmuştur. Kadıköy ve çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesi'nin yanında birçok yardım kuruluşunun bulunması, Kadıköy halkının milli duyarlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadıköy Şubesi, yaptığı faaliyetler ile Kadıköy ve çevresinde yaşayan halkın milli ve manevi duygularını canlı tutarak ülke savunmasında her zaman aktif rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türk Kızılay Arşivi (TKA)

TKA, Kutu: 28, Belge: 10, 5 Mart 1328.

TKA, Kutu: 28, Belge: 92, 31 Kânunusani 1331.

TKA, Kutu: 28, Belge: 92.1, 31 Kânunusani 1331.

TKA, Kutu: 907, Belge: 205, 13 Teşrinisani 1333.
TKA, Kutu: 936, Belge: 180, 25 Kasım 1917.
TKA, Kutu: 936, Belge: 181, 14 Nisan 1918.
TKA, Kutu: 1028, Belge: 317, 13 Kânunuevvel 1918.
TKA, Kutu: 36, Belge: 86, 29 Temmuz 1331.
TKA, Kutu: 36, Belge: 86.1, 29 Temmuz 1331.
TKA, Kutu: 171, Belge: 66, 27 Nisan 1337.
TKA, Kutu: 1483, Belge: 1 Şubat 1337.

Resmi Yayın

Kadıköy Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Tarihçesi ve Hulasa-i İcraati 1337 – 1338 (1923). İstanbul: Matbaa-i Bahriye.

Kitap ve Makaleler

Akbulut, M. Rifat (1995). *Kadıköy. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
Akkor, Mahmut (2006). *I. Dünya Savaşı'nda Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
Akkor, Mahmut (2013). *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya.
Akgün, Karal Seçil-Uluğtekin, Murat (2001). *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a II*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.
Akgün, Karal Seçil-Uluğtekin, Murat (2002). *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*. Ankara: Kızılay Yayınları.
Akgün, Karal Seçil - Uluğtekin, Murat (2011). *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a II*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.
Akgün, Karal Seçil (2012). Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilâl-i Ahmer Cemiyeti. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı: 3.
Arıburnu, Kemal (1951). *Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri*. Ankara.
Aykurt, Çetin (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2.
Bilgiç, Torun Fatma (2017). *Savaş Seferberliğinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Rolü (1914 – 1918)*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
Çapa, Mesut (1990). Balkan Savaşı'nda Kızılay (Osmanlı Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:1.
Çapa, Mesut (2010). *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Kızılay Derneği Yayınları.
Erdemir, Lokman (2012). Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'a Yardım Faaliyetleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 10, Sayı: 12.
Erdemir, Lokman (2015). *İstanbul'da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Taksim ve Darüşşafaka Hastaneleri Vefat Listeleri, Yaralı ve Hastaların Vefat Sebepleri. Çanakkale Araştırmaları, Türk Yılığ*, Yıl: 13, Sayı: 18.
Hacifettahoğlu, İsmail (2009). *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920 – 23 Eylül 1921*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları..
Hacifettahoğlu, İsmail (2007). *Milli Mücadele'de Hilâl-i Ahmer*. Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları.
İzgoer, Ahmet Zeki - Tuğ, Ramazan (2013). *Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yılığ*. Ankara: Türk Kızılayı Yayınları.
Küçükateş, Şeref - Dokumacı, Temel İbrahim - Yazar, Kiremitçi Mahire - Gezin, Filiz (2018). *Osmanlı Gazetelerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*. İstanbul: Kızılay Yayınları.
Namal, Yücel-Hasan Karakuzu (2017). *Zonguldak'ta Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1911-1938)*. İstanbul: Emre Yayınları.
Orhon, Hamdi (1964). *Kızılay'ın Kuruluş Tarihine Kısa Bir Bakış*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği.
Özaydın, Zuhâl (1987). *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
Özaydın, Zuhâl (2002) Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları. *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
Sarıhan, Zeki (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*. Ankara: Cem Web Ofset.
Sezer, Cemal-Metin, Ömer (2016). *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*. Ankara: Kızılay Yayınları.
Tepekaya, Muzaffer-Kaplan, Leyla (2015). Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2.
Uca, Alaattin (2003). 1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündürdükleri. *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3.
Uluğtekin, Murat-Uluğtekin, M. Gül (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları (1914-1928)*. Ankara: Kızılay Yayınları.
Sarı, Mustafa (2015). Milli Mücadele Döneminde İzmit ve Çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri (1919-1923). *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarih Sempozyumu Bildiriler*, Kocaeli.